

УДК 378.637.016:78

Ірина Гавран, аспірант Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ

СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ У МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Стаття розкриває специфіку розвитку емпатії у майбутніх учителів музики. Проаналізовані творчі стосунки в хоровому колективі, які поступово переходять у категорію емпатійних взаємин.

Ключові слова: емпатія, майбутній вчитель музики, творчі стосунки, емпатійні взаємини в хоровому колективі.

Літ. 10.

Актуальність проблеми. Спираючись на європейський досвід в Україні створюється відповідна сучасна наукова парадигма національної освіти, котра вимагає розробки міжнародних проектів через особливе бачення соціокультурних змін, які проходять у нашій країні. З цієї позиції фаховий розвиток майбутнього вчителя – це процес якісних змін, що характеризують перехід від формального теоретичного знання до практичних умінь і навичок, від уявлень про реалії художньо-педагогічної діяльності до творчого професійного мислення, основою якого є зростання рівня художньо-педагогічної культури та вмотивована потреба у професійному самовдосконаленні.

У зв'язку з цим доцільно зазначити, що розвиток емпатії у майбутнього вчителя музики є важливою психологічною та соціальною проблемою, від вирішення якої залежить розвиток його творчої та гуманної основи.

Метою статті є специфічні особливості розвитку емпатії у студентів інститутів мистецтв та музично-педагогічних факультетів педагогічних університетів. Розвиток емпатії у майбутніх учителів є важливим у зв'язку з тим, що він є необхідним для ефективної організації занять у творчих колективах, тому вважаємо, що доцільніше розглядати це питання з погляду творчих стосунків в колективі, які поступово переходять у категорію емпатійних взаємин. Це обумовлюється передусім тим, що такі стосунки формуються в емоційно-естетичному просторі, а основою формування мотивації до емпатійних взаємин є музично-творча співпраця у творчому колективі.

Доцільно зазначити, що наявність емпатії сприяє загальному розвитку особистості майбутнього вчителя, а саме: розвивається емоційна сфера, удосконалюється мислення, зростають адаптивні та комунікативні можливості, людина стає чуттєвою до краси мистецтва, в значенні цінностей набувають якості,

такі як толерантність, дискусійна культура, творча активність.

Аналіз сучасних досліджень з проблеми формування емпатії у студентів інститутів мистецтв, засвідчують інтерес до вивчення цього феномена. Специфіка розвитку емпатії у майбутніх учителів музики полягає у здатності особистості до емоційних переживань іншої людини, адже основну складову емпатії складає звертання свідомості особистості “на іншого”, подолання певних кордонів власного “я” та прийняття світу іншої особистості. Найпоширенішим розумінням феномена емпатії є тлумачення останньої як особливої здатності (властивості) суб'єкта до осягнення (відбиття, проникнення, входження, доручення, прийняття, співучасті, співчуття) емоційних переживань (станів) і внутрішнього світу (думок) іншої людини, що дозволяє партнерам досягти взаємоузгодження позицій, взаєморозуміння, обрати у відповідності з цим спільні засоби само- і взаємно-регуляції у процесі міжособистісної взаємодії (Ш. Бюлер, А. Валтинас, Л. Виговська, Т. Гаврилова, В. Івасишин, С. Кондратьєва, С. Максимець, М. Обозов, К. Обуховський, Л. Попова, Л. Регуш, К. Роджерс, О. Санникова, І. Твердохлебова, М. Удовенко, А. Штейнмец, В. Якунін).

Науковцями доведено, що здатність до емпатії майбутнього вчителя музики сприяє формуванню його професійної майстерності. Саме емпатія обумовлює здатність фахівця ідентифікувати себе з учнем, стати на його позицію, зрозуміти його проблеми та інтереси, відчути емоційний вплив музики шляхом співпереживання художніх образів музичних творів. На думку науковців (Б. Бернс, А. Орлов, К. Роджерс та ін.), емпатія є особливою здатністю до співпереживання, до відчування стану іншої людини. А. Маркова пропонує розрізняти: раціональну емпатію (порозуміння), емоційну емпатію (співчуття), діючу та випереджуючу емпатію (допомога, сприяння, передбачення, ввічливість тощо) [5, 35].

Н. Гузій визначила педагогічну емпатію як здатність учителя емоційно відгукнутися на дитячі почуття й переживання, розподіляти інтереси, ставати на місце учнів шляхом емоційної ідентифікації у формі співпереживання [2, 186]. Л. Петровська визначає емпатійну здібність як здатність до емоційного проникнення у світ переживань іншої людини та здібність до емоційного відгуку на ці переживання. Досліджуючи професійно значущі якості особистості вчителя, Ю. Кулюткін наголошує, що емпатія – здібність розуміти внутрішній світ іншої людини і навіть проникати в її почуття, відповідати на них і співпереживати разом з нею.

На думку І. Сергєєва, для прояву емпатії, як педагогічно значимого явища та якості особистості, є недопустимим: уникати контактів, вважати недоцільним прояв інтересу до інших людей, спокійно ставитися до переживань та проблем інших особистостей; якщо вчитель, виявляючи емпатію до дитини, проєктує власні якості: недоліки, звички, власний емоційний досвід, установки, міфи, – емпатія дає спотворену картину внутрішнього світу дитини [7, 39]. Доречно зазначити, що «емпатія – це те ж саме, що поглянути на речі очима стороннього; з віком здібність до емпатії знижується, вірогідність цього пов'язується з розвитком стереотипів. У той же час творча особистість, що постійно розвивається, зберігає високий рівень емпатійності на протязі усього життя» [7, 133]. Для будь-якого прояву творчості необхідним є вияв креативних особливостей вчителя, що розвивається у творчому навчальному процесі. Неадекватність типових прийомів спільної музично-педагогічної діяльності різноманітним педагогічним ситуаціям об'єктивно стимулює вчителя до нових проявів творчості.

Питання формування професійної емпатії висвітлені у різноманітних сферах, а саме: проблеми розвитку емоційної сфери розглядали в різноманітних аспектах і працях (Б. Теплова, В. Медушевського, В. Петрушина, Е. Назайкинського); висновки вчених щодо виховання гуманістичних почуттів і взаємин (І. Бех, С. Вдович, С. Гончаренко, І. Зязюн, О. Киричук, Ю. Мальований); стосовно мистецької освіти (Л. Коваль, А. Козир, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Хижна, О. Щолокова та ін.).

На думку К. Роджерса, здатність у особистості до емпатії існує тільки при наявності комунікативного компонента і конгруентності (як здатність перебувати в контексті з власними почуттями і здатність широко виражати їх) [6, 27]. Вчений звертає увагу на роль власних відчуттів

у цьому процесі, та на їхнє вираження. Без цього досягти поставленої мети-розвитку емпатійності учасників творчого колективу – неможливо. Адже успішний емпатійний розвиток передбачає встановлення доброзичливих відносин між керівником і учасниками колективу, формує вміння контактувати з виконавцями, які мають різні погляди.

У процесі педагогічної взаємодії творчі елементи проявляються у різноманітних ситуаціях, але важливим є те, що творчість викладача транслюється та переходить у творчість студентів. Адже найважливішою якістю викладача як творчої особистості є високий рівень емпатії, за висловом В. Леві «мистецтво бути іншим». І чим вищою є здатність педагога до співпереживання, співтворчості, тим вище його професійно-творчі результати. Створюючи умови для співтворчості педагога та студента необхідно: «уміння бути іншим, котре складається із знання людей та природи спілкування, уміння сприймати та, нарешті, чисто практичного уміння поводити себе...». Крім того, знання себе, сприйняття себе, та найскладніше – уміння себе змінити, тобто уміння бути іншим самому [4, 35]. В. Леві характеризуючи різноманіття творчих проявів педагога, показує, що він, залежно від ситуації, може бути спостерігачем, контролером, наставником, дослідником, товаришем, критиком. Серед основних якостей творчого викладача В. Леві виокремлює: наявність інтересу до своєї діяльності; підвищену увагу до студентів; тонку спостережливість по відношенню до педагогічних процесів; здатність орієнтуватися в педагогічних ситуаціях; швидко перестроюватись, при цьому проявляючи тактовність, кмітливість, артистизм, що дозволяють використовувати багатство жестів та інтонації, бути неперевершеним розповідачем, імітатором та володіти у достатній мірі власною мімікою.

Висновок. Отже, значення емпатійності в музично-творчій діяльності керівника хорового колективу величезне, адже емпатія – це співпереживання, розуміння будь-якого почуття – гніву, печалі, радості, яке переживає інша людина, і відповідний вияв свого розуміння цих почуттів. Без цього співпереживання неможливе якісне художньо-музичне виконання хорових творів. Здібність до емпатії проявляється у тому, що вчитель музики під час підготовки до занять ніби стає у позицію учня та відбирає те, що йому цікаво та доступно; тим самим учитель передбачає труднощі сприйняття навчального матеріалу, наперед осмислює можливу допомогу, проходить сам той шлях відкриття нового, який

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-СЛУХОВОЇ УВАГИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

потрібно буде подолати школярам. Більше того, побачивши, як старанно працює вчитель, як він вболіває за мистецьку справу, учень сам починає співпереживати ті ж самі почуття.

1. Абдуллина О.А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: для пед. спец. высш. учеб. заведений / О.А. Абдуллина.* – М.: Просвещение, 1990. – 142 с.

2. Гузій Н.В. *Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти [монографія] / Наталія Василівна Гузій.* – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. – 243 с.

3. Козир А.В. *Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: [монографія] / А.В. Козир.* – К.: НПУ імені М. Драгоманова, 2008. – 378 с.

4. Леви В. *Искусство быть собой / В. Леви.* – М.: Издат. центр “Академія”. – С. 34–56.

5. Маркова А.К. *Психология труда учителя / Аэлита Капитоновна Маркова.* – М.: Просвещение, 1993. – 312 с.

6. Роджерс К. *Взгляд на психотерапию. Становление человека / Карл Роджерс, пер. с англ. Шениной; [общ. ред. И.Е. Есенина].* – М.: Прогресс, 1994. – 480 с.

7. Сергеев И.С. *Основы педагогической деятельности: учеб. пособ. / И.С. Сергеев.* – СПб.: Питер, 2004. – 316 с.

8. Сисоєва С.О. *Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня / Світлана Олександрівна Сисоєва.* – К.: Поліграфкнига, 1996. – 406 с.

9. Сморгж Л.А. *Орфей в эпоху звездолётов: искусство в духовной жизни современного человека: учеб. для студ. высш. пед. учеб. завед. / Леонид Афанасьевич Сморгж.* – К.: Политиздат Украины, 1989. – 120 с.

10. Стоунс Э. *Психопедагогика: психологическая теория и практика обучения / Эдвард Стоунс [пер. с англ.].* – М.: Педагогика, 1984. – 472 с.

Стаття надійшла до редакції 23.09.2011

УДК 373.5.016:781.22

Світлана Миколінська, аспірант кафедри методики музичного виховання,
хорового диригування та співів
Інституту мистецтв Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова,
м. Київ

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-СЛУХОВОЇ УВАГИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядаються педагогічні умови формування слухової уваги молодших школярів на уроках музики, створення яких є ефективним та результативним для успішності протікання організації даної діяльності.

Ключові слова: слухова увага, педагогічні умови, музична діяльність, молодші школярі, формування музично-слухової уваги.

Лит. 9.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень та публікацій. Музично-слухова увага є одним із засобів регулювання слухацької, виконавської та творчої музичної діяльності особистості. Питання розвитку та формування слухової уваги у слухачів та виконавців музики є одним з першочергових в музичній педагогіці, оскільки від розвиненої слухової уваги залежить здатність особистості повноцінно сприймати, виконувати музику, орієнтуватися у різних її явищах. Оскільки навичка уважного слухання не є вродженою якістю особистості, то є необхідність цілеспрямованого організованого формування даної слухацької якості, звідки постає питання визначення особливостей організації цієї діяльності.

Проблема слухової уваги в музично-педагогічній літературі частково знаходить відображення в дослідженнях проблем

сприймання музики, розвитку та вдосконалення виконавської майстерності музикантів-інструменталістів, розвитку вокально-хорових навичок. Треба зазначити, що у наукових працях педагога Д.Б. Кабалевський, Ю.М. Тюлін, Н. Гродзенська, В.К. Белобородова, Г.П. Стулова, А.Г. Менабені, О.Г. Раввінов, О.Я. Ростовський та ін. не завжди використовують термін “слухова увага”, а застосовуючи вирази “слухова активність”, “напружена слухова діяльність”, “вслуховування”, “інтенсивне вслуховування”, “свідоме вслуховування”, які, на нашу думку, відображають психологічний феномен “слухова увага”.

На сьогодні проблема формування слухової уваги молодших школярів в музичній діяльності залишається невирішеною, дослідження з даного питання спеціально не проводилися. Отже, актуальність обраної теми зумовлюється